Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 316/2008, ECLI:CZ:NS:2011:31.CDO.316.2008.1

Číslo: 92/2011

Právní věta:

Na stát, jemuž dědictví připadlo na základě odúmrti (§ 462 obč. zák.), byl-li zůstavitel (výlučným) členem bytového družstva a (výlučným) nájemcem družstevního bytu, přechází členství (členská práva a povinnosti) zůstavitele v bytovém družstvu a nájem družstevního bytu.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 09.02.2011

Spisová značka: 31 Cdo 316/2008

Číslo rozhodnutí: 92

Číslo sešitu: 7

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Byty družstevní, Dědění, Odúmrť

Předpisy: § 232 odst. 1 obch. zák.
§ 232 odst. 2 obch. zák.
§ 462 obč. zák.
§ 472 odst. 1 obč. zák.
§ 61 odst. 1 obch. zák.
§ 706 odst. 2 obč. zák.
§ 706 odst. 3 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Rozsudkem ze dne 12. 7. 2006 O b v o d n í s o u d pro Prahu 4 na základě žaloby podané Družstvem spoluvlastníků domu v P. 4, B. 3398, družstvem (dále též jen „bytové družstvo“), uložil žalované České republice – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (a původně též M. Š. jako dalšímu žalovanému), aby do patnácti dnů od právní moci rozsudku vyklidila označený byt v P. 4 (dále též jen „sporný byt“).

K odvolání žalované M ě s t s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 4. 4. 2007 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně ve vztahu k žalované. Odvolací soud přitakal soudu prvního stupně v závěru, že stát, jemuž připadlo dědictví po zůstaviteli V. L. (zemřelému 27. 1. 2003) jako odúmrť podle § 462

zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění účinném ke dni smrti zůstavitele, pro věc rozhodném, tj. ve znění před novelou provedenou zákonem č. 107/2006 Sb., se nestal členem bytového družstva a nepřešel na něj (ze zůstavitele, jenž měl jako člen bytového družstva sporný byt v nájmu) ani nájem sporného bytu podle § 706 odst. 2 obč. zák. Podle tohoto ustanovení totiž členská práva a povinnosti může nabýt toliko dědic, nikoliv osoba, které připadlo dědictví jiným způsobem než děděním. Stát, jenž nabyl dědictví jako odúmrť, nemá stejné postavení jako dědic, a nemohl se stát nositelem členských práv a povinností, i kdyby jeho členství v bytovém družstvu bylo podle právní úpravy přípustné.

Odvolací soud dodal, že možnost státu získat nájem bytu je „pojmově vyloučena s ohledem na příslušná ustanovení zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích“, poukazuje v této souvislosti na ustanovení § 30 odst. 3 uvedeného zákona. Stanovy bytového družstva pak určují, že členy bytového družstva mohou být pouze fyzické osoby. I kdyby se tedy stát stal dědicem členského podílu zůstavitele v bytovém družstvu, nevzniklo by mu k bytu nájemní právo a žaloba o vyklizení bytu je tudíž ve smyslu § 126 obč. zák. důvodná, uzavřel odvolací soud.

Žalovaná podala proti rozsudku odvolacího soudu dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, namítajíc, že je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci a požadujíc, aby Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Zásadní právní význam napadeného rozhodnutí přisuzuje dovolatelka řešení otázky, zda se stát může stát v důsledku odúmrtí nositelem práv a povinností souvisejících s nájmem družstevního bytu.

V mezích uplatněného dovolacího důvodu pak dovolatelka podrobuje kritice závěr odvolacího soudu, že při odúmrti nemůže stát (podle § 706 odst. 2 obč. zák.) nabýt členský podíl v bytovém družstvu a s tím spojený nájem bytu.

Ve prospěch opačného názoru pak mimo jiné argumentuje i odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2638/2000, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2428/2003 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. 21 Cdo 486/2000. Uvádí dále, že i když ustanovení § 30 odst. 1 zákona č. 219/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nepřipouští, aby se stát účastnil založení družstva nebo do něj vstoupil či nabyl členství v něm převodem, může s majetkem nabytým odúmrtí naložit podle § 13 uvedeného zákona.

Žalobce se ve vyjádření ztotožnil s právním posouzením věci odvolacím soudem a navrhl dovolání zamítnout.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Rozhodné znění občanského soudního řádu pro dovolací řízení (do 30. 6. 2009) se podává z bodu 12., části první, článku II. zákona č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Tříčlenný senát č. 26, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, dospěl při posouzení otázky, zda na stát může odúmrtí přejít členský podíl v bytovém družstvu a spolu s tím i právo nájmu družstevního bytu po zůstaviteli, k právnímu názoru odlišnému od toho, jež byl poprvé vyjádřen v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2009, sp. zn. 21 Cdo 4498/2008 a následně pak v rozsudcích Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2010, sp. zn. 21 Cdo

3452/2008, sp. zn. 21 Cdo 3088/2009 a sp. zn. 21 Cdo 3270/2009 (všechna tato rozhodnutí jsou veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu).

Proto rozhodl o postoupení věci (dle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů) k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

Nejvyšší soud pak shledává dovolání přípustným dle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. pro posouzení otázky dovoláním předestřené, když potud je napadené rozhodnutí v rozporu s jeho judikaturou.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají. Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelkou, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl (a se zřetelem ke způsobu, jímž byla založena přípustnost dovolání, ani nemohl být) zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

V posuzovaném případě bylo z hlediska skutkového stavu zjištěno, že zůstavitel byl ke dni smrti členem bytového družstva a nájemcem sporného bytu.

Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu sdílí při řešení problému předestřeného mu dovoláním argumentaci obsaženou ve výše označeném rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4498/2008, uveřejněném posléze pod číslem 9/2001 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Pro účely rozhodnutí v této věci pak velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu přejímá z označeného rozhodnutí následující argumentaci:

Členství fyzické osoby v družstvu zaniká smrtí. Dědic členských práv a povinností zůstavitele může požádat družstvo o členství. Zákon nebo stanovy mohou určit, kdy představenstvo nesmí dědicovo členství odmítnout nebo kdy se nevyžaduje souhlas představenstva s nabytím členských práv a povinností dědicem; souhlas představenstva se nevyžaduje, jestliže dědic nabyl práva a povinnosti spojené s členstvím v bytovém družstvu (srov. § 232 odst. 1 a 2 obch. zák.).

Jestliže zemře nájemce družstevního bytu a nejde-li o byt ve společném nájmu manželů, přechází smrtí nájemce jeho členství v družstvu a nájem bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl (srov. § 706 odst. 2 obč. zák., v rozhodném znění).

Pod pojmem „členský podíl“ je třeba rozumět „podíl“ definovaný v ustanovení § 61 odst. 1, poslední větě, obch. zák., tedy míru účasti člena na čistém obchodním majetku družstva, jež připadá na jeho podíl. Členský podíl má svoji kvantitativní a kvalitativní stránku či složku. Kvantitativní stránka vyjadřuje majetkový podíl člena na družstvu. Kvalitativní stránka představuje souhrn jednotlivých práv a povinností člena. Členským podílem je třeba rozumět účast člena v družstvu a z ní plynoucí práva a povinnosti. Členský podíl se oceňuje jako míra účasti člena na čistém obchodního majetku k rozhodnému okamžiku.

Úprava přechodu členství v souvislosti s úmrtím člena bytového družstva obsažená v občanském

zákoníku je speciální k ustanovení § 232 obch. zák., kterým se řídí otázky členství vyvolané smrtí člena v jiných (ostatních) typech družstev. Vyplývá z toho mimo jiné, že ten, na koho podle právní úpravy obsažené v občanském zákoníku přešla členská práva a povinnosti zemřelého člena bytového družstva, se stává na jeho místě členem družstva, aniž by musel požádat družstvo o členství, a že na něho bez dalšího přechází (kromě členství) též nájem družstevního bytu. Srov. k tomu dále i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2009, sp. zn. 29 Cdo 328/2007, uveřejněné pod číslem 16/2010 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek a rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 3. 11. 2010, sp. zn. 31 Cdo 4739/2008, jenž je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu a jenž byl při jednání občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu, jež se konalo 9. 2. 2011, schválen k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

Právní úprava obsažená v ustanovení § 706 odst. 2 obč. zák., v rozhodném znění, hovoří o přechodu členství v družstvu a nájmu družstevního bytu na „toho dědice, kterému připadl členský podíl“. Vzniká v této souvislosti nezbytně otázka, zda členství v družstvu a nájem družstevního bytu mohou přejít v důsledku projednání dědictví na někoho jiného než na toho, kdo je zůstavitelovým dědicem.

Dědí se ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů (§ 461 odst. 1 obč. zák.). Dědictví, jehož nenabude žádný dědic, připadne státu (§ 462 obč. zák.).

Z právní úpravy dědictví vyplývá, že v něm musí být vypořádán veškerý zůstavitelův majetek, včetně majetku jen nepatrné hodnoty, který bude při zastavení dědického řízení vydán tomu, kdo se postaral o zůstavitelův pohřeb. Nastane-li za řízení o dědictví stav, že dědictví nemůže nabýt žádný z dědiců (např. proto, že zůstavitel nezanechal dědice, že dědicové jsou nezpůsobilí dědit nebo že dědicové dědictví odmítli), soud potvrdí připadnutí dědictví (jako odúmrti) státu. V případě, že dědictví je předluženo, nabývají zůstavitelův majetek jeho věřitelé, kterým byl vydán na úhradu dluhů podle soudem schválené dohody, nebo ti, kdo ho získali při provádění likvidace dědictví, anebo stát, kterému připadl proto, že se ho nepodařilo při likvidaci zpeněžit. Ukáže-li se, že zůstavitel zanechal další majetek, který se objevil až po skončení (původního) dědického řízení, provede se o něm (dodatečné) řízení o dědictví; to platí vždy, objeví-li se další, v dědickém řízení dosud nevypořádaný zůstavitelův majetek.

Odúmrtí připadá majetek státu proto, že dědictví nenabyl (nemohl nabýt) žádný dědic. Přechod majetku zůstavitele na stát odúmrtí se odlišuje od nabytí majetku, který stát získává jako dědic (na základě závětí); je-li stát dědicem, je jeho právní postavení vždy shodné s jinými osobami, které dědí majetek zůstavitele (stát v tomto případě může např. dědictví odmítnout a nese odpovědnost za zůstavitelovy dluhy), zatímco při odúmrti jsou jeho práva a povinnosti k majetku zůstavitele ovlivněny tím, že dědictví nemůže nabýt žádný dědic a že i v takovéto situaci musí být vypořádány majetek zůstavitele a jeho závazky (dluhy).

Odúmrť nepředstavuje případ, kdy by si stát „přisvojoval“ zůstavitelův majetek, který nenabyl žádný dědic (obdobně jako by šlo např. o opuštěné věci). Odúmrť je tradičně považována za jednu z forem universální sukcese; vyplývá z toho především, že je třeba na ni hledět analogicky podle právní úpravy nabytí zůstavitelova majetku dědici a o odpovědnosti dědiců za zůstavitelovy dluhy, ledaže zákon o tom stanoví při odúmrti něco jiného. Stát, i když není z důvodu odúmrti dědicem, má tedy, nestanoví-li zákon jinak, zásadně stejné právní postavení jako dědic.

Přechod členství v bytovém družstvu a nájmu družstevního bytu nelze omezovat jen na toho, komu bylo jako jedinému dědici potvrzeno nabytí dědictví po zůstaviteli, nebo na ty, kdo dědí po zůstaviteli ze zákona nebo ze závěti anebo z obou těchto důvodů a byla soudem schválena jejich dohoda o vypořádání dědictví, popřípadě jimž bylo potvrzeno nabytí dědictví podle dědických podílů. Nelze totiž přehlížet, že v takovém případě, kdyby bylo projednání dědictví skončeno jiným způsobem, by

zůstal (v rozporu se zákonem) majetek zůstavitele plně nevypořádán, přičemž by z toho stavu měl (mohl mít) prospěch někdo, kdo na podíl na zůstavitelově majetku nemá jakékoliv právo.

Při posouzení, zda došlo k přechodu zůstavitelova členství v bytovém družstvu a nájmu družstevního bytu, není na místě rozlišovat podle toho, jaký byl výsledek projednání dědictví.

Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že zůstavitelovo členství v bytovém družstvu a nájem družstevního bytu přechází nejen na dědice, ale na každého, komu podle výsledku dědického řízení připadl členský podíl v družstvu. Vzhledem k tomu, že pro odúmrť majetku zůstavitele spočívajícího v členských právech a povinnostech v bytovém družstvu a v nájmu družstevního bytu není v zákoně obsažena zvláštní úprava a že stát má při odúmrti zásadně stejné právní postavení jako dědic, přechází i při tomto projednání dědictví členství (členská práva a povinnosti) zůstavitele v bytovém družstvu a nájem družstevního bytu na stát.

Pro úplnost nutno dodat, že s nabytím každého majetku zůstavitele na základě odúmrti (a tedy i členství v bytovém družstvu a nájmu družstevního bytu) uvažuje též zákon č. 219/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů (srov. jeho § 13 odst. 1); na tom nic nemění ani to, že stát se nemůže zúčastnit založení družstva ani do něj vstoupit nebo členství v něm nabýt převodem, neboť zde nabytí majetku pramení ze zákonem stanovené povinnosti státu převzít (jako odúmrť) veškerý zůstavitelův majetek. S tímto majetkem je příslušná organizační složka povinna naložit v souladu s tímto zákonem (srov. § 30 odst. 3 zákona č. 219/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Ve prospěch opačného závěru nelze úspěšně argumentovat ani tím, že právo nájmu je vázáno na fyzickou osobu a jeho prostřednictvím uspokojuje fyzická osoba jako nájemce bytu pro svou potřebu bydlení. Nájem bytu, při němž jako nájemce vystupuje právnická osoba zákon výslovně připouští (srov. § 7 zákona č. 102/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů) a není (s ohledem na rovnost fyzických a právnických osob ani nemůže být) vyloučeno, aby se právnická osoba stala členem bytového družstva a nájemcem družstevního bytu. I kdyby však (snad) byly členství v bytovém družstvu a nájem družstevního bytu přípustné opravdu jen u fyzických osob, není možné takový majetek vylučovat z projednání dědictví, a to ani tehdy, má-li připadnout státu jako odúmrť; uvedená skutečnost by byla způsobilá ovlivnit pouze to, jak by bylo možné – po skončení dědického řízení – s tímto majetkem naložit ve smyslu ustanovení § 30 odst. 3 zákona č. 219/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Ostatně, kdyby členy bytového družstva a nájemci družstevních bytů opravdu mohly být jen fyzické osoby, pak by to vylučovalo stát (a všechny právnické osoby) z nabytí majetku vždy, tedy i tehdy, kdyby byli (na základě závěti) zůstavitelovými dědici.

Právní posouzení věci odvolacím soudem tak správné není. Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2 a 3 o. s. ř.).